

“УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКОТО КИНО ДО 1944 И НЕГОВОТО ЗНАЧЕНИЕ ”

АВТОР: КАЛИНА ХИЦОВА

С НАСТОЯЩАТА СТАТИЯ ИМАМ ЗА ЦЕЛ ДА РАЗГЛЕДАМ ЕТАПИТЕ, ПРЕЗ КОИТО МИНАВА КИНОТО В БЪЛГАРИЯ В НАЧАЛОТО НА МИНАЛИЯ ВЕК. ЩЕ СЕ ОПИТАМ ДА ПРОСЛЕДЯ ПО-ЗНАЧИМИТЕ СЪБИТИЯ, БЕЛЯЗАЛИ РАЗВИТИЕТО МУ, КАКТО И НЕГОВИТЕ ПОСТИЖЕНИЯ И ПЕРИПЕТИ. НЕ НА ПОСЛЕДНО МЯСТО ЩЕ ОЧЕРТАЯ ПУБЛИКАТА И ДЕБАТА ОКОЛО НЕГОВАТА ОБЩЕСТВЕНА И КУЛТУРНА ЗНАЧИМОСТ.

Културният живот в България след Освобождението

След Освобождението България е останала в сравнение с останалите европейски държави. Ежедневието е бурно, изпълнено с политически, икономически, социални и духовни конфликти. Това допълнително усложнява развитието на държавата. Нажежената политическа обстановка слага отпечатък върху цялостния живот на българина, обществените събития, поставя тенденции в литературата и изкуството. Литературните творби от края на XIXв. са пропити с родолюбиво чувство, идеализма на Възраждането, сарказъм срещу всичко низко и подло. Националният театър си поставя за цел да възпита зрителя,

да повиши морала му, да го ангажира със съвременността и да го приобщи към пулса на времето .

Европейските нововъведения

Постепенно от Европа започват да навлизат новости, непознати и екстравагантни. Срещат се фонографи, правят се демонстрации с „билюрени стъкла“, организират се публични сеанси с „магически фенер“ . Появяват се и находчиви хора, които обикалят различни градове с магическите си фенери. Те първоначално будят интерес, но бързо омръзват на публиката си заради еднообразния репертоар. На тяхно място се появява кинематографът, макар и с известно закъснение в сравнение със съседните държави.

В Румъния първият кинематограф датира от 1896г., в Югославия също. В България изобретението навлиза през февруари 1897г.. Неслучайно първият кинематограф е представен в Русе, където връзките с Европа са най-трайни. Месец по-късно софийските вестници съобщават за появата му и в столицата. Обява в Български търговски вестник гласи „Сензационна новост! Утре, в събота 22 март, 8:30 вечерта в Пълзенската пивница, булевард Дондуков ще има представление с Кинематограф с интересна голяма програма (представление на живи изображения)“. Първите кинематографски представления са дело на чужденци. Постепенно турнета започват да се организират и в по-големите градове из провинцията, макар да е трудно да се проследят с точност всички кино-аяжери. 1904г. е белязана от важно събитие, което печели интереса на публиката – англичанинът Чарлз Райдър Нобъл прожектира първите кино снимки, заснети в България. За разлика от театрите и клубовете на интелектуалците, славата на кинематографите е скандална. Палатки за прожекции се опъват както в самото сърце на София, така и в квартали със съмнителен характер (както района около Лъвов мост).

Първи стъпки на българското кино

Голямата популярност на кинематографа сред народа го превръща в перспективен отрасъл за капиталовложения. Полагат се основите на съвременната филмопрокатна система, което осигурява разнообразие в репертоарите и поддържане интереса на масовия зрители. За целта киши засилена обменна дейност според търсенето. От атракцион, киното се превръща в бизнес; оформя се мрежа от постоянни кинотеатри; дребните кино-аяжери са разорени; изчезва фигурата на рекомандьора. През 1908г. салонът „Модерен театър“ поставя началото на нова практика – рекламиране на предстоящите прожекции в пресата. През 10-те години на ХХв. се издават десетки видове информационни афиши и бюлетени, които съобщават в кои салони

кога и какви филми ще бъдат представяни. През 20-те и 30-те се появяват все повече специализирани списания за кино, изкуство и литература. Сред тях: „Кино свят“ (1919-1920) „Кинематографически преглед“ (1920-1923; първоначално е кинолюбителски, после става официално списание на Съюза на българските филмодавци), „Кинозвезда“ (1920-1929), „Кино и изкуство“ (1926-1930), „Кино“ (1928-1936), „Ехо от Холивуд“ (1929), „Интервю“ (1933), „Кино преглед“ (1936-1939), „Известия от съюза на кинопритежателите“ (1937-1938), „Кино и мода“ (1938-1939). „Бяло и черно“ (1943).

За старт на българското кинопроизводство може да се посочи 1909г., когато театър „Аполо“ прожектира моменти от всекидневното на Военното училище. През следващите няколко години са създадени известен брой хроники. Те обаче са със случаен характер, нямат тематична последователност. По-скоро гонят моментна сензация, отколкото да целят изграждане на културна политика.

Редица предприемачи, давайки си сметка за финансовия успех на софийския „Модерен театър“, виждат доходоносен бизнес в лицето на киното и през 1910г. кино салоните вече наброяват 10. Като единствен достоен конкурент срещу монопола на „Модерен театър“ се очертава „Одеон“, който е „по-голям дори от Народния театър“, „солидно построен, разкошно обзаведен“. В борбата за надмощие на кинопазара се ражда и първият български игрален филм „Българан е галант“. Сюжетът заимства фабулните линии и похвати на френските кинофарсове. Липсата на оригиналност е основна характеристика в първите стъпки на българската киноиндустрия, като вероятна причина за това е стремежът да се догонят установените вече европейски стандарти- „нашата столица, ако не създава своя култура, поне копира, подражава и усвоява чуждата“. Това определение е дадено от Ив. Ст. Андрейчин, който се счита за пионер в анализа на естетическите възможности на киното, тъй като поставя началото на дебата около неговата културна значимост и еманципирането му като отдел-

но изкуство .

Обществените нагласи спрямо българското кино

„България е една от страните, където киното е само „търговско предприятие“, което не заслужава внимателния поглед на сериозния критик, нито пък смелото и открито признание на хората, които държат на своята сериозност.“ Написаното от Сл. Маринов на страниците на в-к „Нашето кино“ не само говори за открито търговския характер на българското кино в начало на ХХв., но поставя и въпроса за неговата публика. Още в следващия брой на вестника Сл. Цонев подкрепя тезата, че киното не е популярно сред елита в обществото: „Но факт е, че у нас за киното не обичат да говорят „сериозно“. С пренебрежение към него се отнася почти всеки „здравомислещ“ човек.“ Той посочва и причината за това отношение: „Една от най-елементарните причини за това, е неразбирането на кинематографията като нов способ за творба и пълното непознаване на филмовата област. Малцина са у нас още хората, които схващат, че киното е едно самостоятелно изкуство“. Двете статии критикуват не само неразбирането на киното като културен фактор, но и „незаинтересоваността на нашите вестници спрямо въпросите на киното“ - „Като се има предвид при това и доста големия интерес на широката публика към кинотеатъра, не може да си обясни човек защо нашите „обществени органи“ – вестниците, изоставят без критика една област от нашия обществен живот, която заема все по-широк размер на влияние“. Не пренебрегват ли „ръководителите на общественото мнение“ едно от своите задължения, като оставят публиката без своето ръководство в областта на кинематографията?“

Становище от страна на обществените органи намирам в Преглед Министерство на вътрешните работи и народното здраве от 1914г., където се разглежда „деморализаторско влияние, което указват някои кинема-

тографски представления върху духа и сърцето на децата“ и приветства идеята за борба срещу кинематографа „в името на морала и на социалното възпитание“

Пръв със социалното битие на киното се занимава Ст. Чилингиров, който си дава сметка за възпитателните му функции, а не го разглежда само като техническа атракция. В Преглед на Министерството на вътрешните работи и народното здраве от 1914г. той определя киното като изключително въздействащо върху поведението и социалното битие на хората.

Киното след Първата световна война

След Първата световна война Буржоазна България е изправена пред катастрофа. Предстоят важни политически и социални събития, които ще предопределят пътя на развитие на страната. Обществената атмосфера е напрегната и макар идните няколко години да не са продуктивни в областта на киното, те повлияват на цялостния филмов живот . Той продължава да бъде аполитичен, но впечатление прави фактът, че хегемонията на френския филм изведнъж рухва и се появяват десетки заглавия на немски. Изчезва и хуманистичният патос, заменен от образите на вампири и духове.

Киното в началото на 20-те години

Още в началото на 20-те години кинематографът е вече съществен елемент от градската култура, Фердинанд е абдикирал, управлението на държавата е в ръцете на коалиционното правителство. Това дава нов тласък на филмовото производство. През 1919г. е основано акционерното дружество „Луна-филм“, чиято цел е производството на художествени и късометражни „културни филми“ . Правят се опити за хроникизиране на основните събития от българския парламентарен живот. На екрана все по-често се показват сцени от културните и социални

събития в столицата; появява се първият седмичен киножурнал. 1922г. е представен „Под старото небе“, който се счита за „първият високохудожествен български филм“, като на премиерата му присъстват представители на интелигенцията и високото чиновничество. Филмът има реалистичен сюжет, дава битови подробности и описание на селската среда и води до тласък в развитието именно на този жанр. Киното се превръща в предпочитано зрелище и средство за забава както в столицата, така и в провинцията. По това време вече има изградена солидна мрежа от специализирани вестници и списания, за която стана дума по-рано. Въпреки това трябва да се отбележи, че все още печатът се занимава преди всичко с популяризиране на киното и е обърнат към масовата киноаудитория. Първи стъпки прави партийната филмова критика. В „Работническо дело“ е поместена статия за употребата на киното като средство на буржоазната класа да държи работническата в „духовен плен“.

Киното след военнофашисткия преврат

След военнофашисткия преврат от 9 юни 1923г. обстановката отново се променя, видни кинематографисти напускат страната, условията за развитие на киноиндустрията са затруднени. През 20-те години, когато в Европа киното вече извоюва мястото си като самостоятелно изкуство, в България то губи позиции и снимането на игрални филми е преустановено в следствие на фашисткия режим. Доминираща роля на пазара в този период има холивудската индустрия, която залива родните екрани. Друг удар е промяната в „Закона за поощрение на родната литература и изкуствата“, според която българските филми наравно с чуждестранните следва да бъдат облагани с 30% данък върху brutния приход. Има четиригодишен застой, през който са създадени едва няколко късометражни филма.

Киното в края на 20-те години

Едва 1926г. бележи нови признаци за развитие, когато се възражда идеята за екранизация на „Под игото“ във връзка с юбилея от Априлското въстание. Постепенно настава оживление и започват планове за нови филми. Краят на 20-те години в България е белязан от бум в кинопроизводството – около 15 заглавия. Създадените филми вече са социално ангажирани, имат завършеност на сюжетното развитие.

Макар киното да заема все по-стабилни позиции в културния живот на българина, то още не е извоювало вниманието на държавната администрация. Списание „Нашето кино“ разглежда „незаинтересоваността на нашите законодатели към областта на филма, - една незаинтересованост, която е повече от жалка, защото е поставила цяла една индустрия, едно голямо изкуство, по-долу и от най-жалкия уличен апаш – лишила е филма от правото на защита и апелация.“ Кинематографът е определен като „културен фактор, който в късо време успя да извоюва огромни постижения“ и точно затова „не може и не трябва да остане вън от наблюдението на институти, държавни и обществени, които са се нагърбили с правилното насочване на културния живот в една страна.“

Киното през 30-те и началото на 40-те години

Краят на 20-те и началото на 30-те години крият нов удар за българското кинопроизводство – появата на първите звукови прожекции. У нас те навлизат с известно закъснение (едва март 1930г.) и заличава досегашните постижения на българския филм, изправяйки го пред нови битки с липсата на средства, лошите материални условия и филмовата специфика.

През 30-те години обществото сякаш все по-открито започва да поставя въпросите на киното. Театралният елит на София е ангажиран в постановката „Безкръстни гробове“, но

тя е подложена на цензура заради антифашистката си насоченост. Филмът е лишен от художествената си стойност и е превърнат в битова мелодрама. Профашистският вестник „Слово“ го обвинява, че принася „в жертва всичко скъпо, родно“ и е „продукт на лична, безогледна и комерческа подбуда“. Нескрит е фактът, че цензурата се извършва с политическа насоченост – „нашата киноцензура е особено строга към ония филми, които биха подклаждали политически тежнениа.“ Първият озвучен български филм, „Бунтът на робите“ датира от 1933г. Той е пример за общия тонус на киното ни от 30-те и началото на 40-те години, което е спекулативно и лишено от художественост. Появяват се и пропагандни филми в резултат на профашистки акции на правителството. Буржоазията си служи с киното с цел да ангажира масовото съзнание, поднасяйки представата за един деформиран свят. Филмовото производство от този период може да се определи като идейно-тематически и творчески деградирало. Все пак трябва да се отбележи, че по това време се внася жанрово разнообразие и се учредява Съюз на българските филмови производители. Освен това се засилва присъствието на специализирания филмов печат и то не само с цел рекламиране, но също така преглед и критика.

През 1934г. България възстановява дипломатическите си отношения със Съветския съюз и настъпва триумф на съветското кино, което обогатява реалистичната културна традиция в българското кинопроизводство.

Заклучение

Развитието на българското кино е белязано от много възходи и падения. През последните години на XIX век българинът се среща с пътуващия кинематограф. В негово лице се вижда един доходоносен атракцион и още през 10-те години е изградена мрежа от постоянни кинозалони. Те печелят популярност сред широката публика, но не и признанието на интелигенцията и държавната администрация. Присъстват активно в пре-

сата, но са само обект на реклама, а не анализ и критика. Първоначалната му задача е да навакса и да догони изградените вече европейски традиции, затова копира западните похвати и фабули. Началото на 20-те години внася нова сюжетна линия в българското кино – реалистичната. След военнофашисткия преврат отново има спад в развитието на киноиндустрията – не се снимат филми и данъците се вдигат. В края на 20-те години следва тласък – появяват се нови заглавия, които все по-често са социално ангажирани; разпространява се идеята, че кинематографът е културен фактор. 30-те и началото на 40-те години са противоречиви що се отнася до развитието на киното в България. От една страна се появява цензурата, която се превръща в политически инструмент, като използва филмите с цел пропаганда на фашистката идея и ги лишава от художествената им стойност. От друга страна обаче, се внася жанрово разнообразие, учредява се Съюз на българските филмови производители, пресата се ангажира с филмова критика и в общественения дебат киното утвърждава мястото си на самостоятелно изкуство, а не на чисто търговска индустрия и евтин атракцион.

Библиография

1. *Андейчин, Иван Ст., Книга за театъра, С., 1910, с.65*
2. *Български търговски вестник, 1897, №65.*
3. *Грозев, Ал. Началото. Из историята на българското кино. С., 1985.*
4. *Дневник, 1910, №2954*
5. *Нашето кино, 1926, №51.*
6. *Нашето кино, 1926, №52*
7. *Нашето кино, 1926, №76.*
8. *Нашето кино, 1927, №89*
9. *Преглед Министерство на вътрешните работи и народното здраве, 1914.*
10. *Слово, 1931, №2857.*